Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD) 1(1): 127-150

Milli Mücadele'de Aydın'da Efelerin Rolü

İlker BAYRAM(*)

Özet

Mondros Ateşkes'i gerekçe gösterilerek İzmir'in Yunanlılarca işgalinin ardından yaşananların vahameti, işgalcilerin şehre dayanmasıyla Aydınlılar tarafından ancak anlaşılabilmiştir.

Efelerden Yörük Ali'nin, İttihatçılardan Celal Bey'in, halkın ileri gelenlerinden Asteğmen Adnan Bey gibi kişilerin Aydın'da Milli Mücadele'nin ortaya çıkmasında büyük etkileri olmuştur. Bu uyanışın devamlılığında Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın şahsi gayretleri ile devletin Kuvva-yı Milliyecilere yardımlarının önemli katkısını da belirtmek gerekir.

Demirci Mehmet Efe, Aydın'daki Milli Mücadelenin başında, Kuvva-yı Milliye ruhuna uygun davranmak bir tarafa eski serkeşliğini devam ettirircesine faaliyetlerini sürdürmekteydi. Yörük Ali Efe'nin uzlaşmacı, Celal Bey'in uzlaştırmacı tavırları neticesinde Demirci Mehmet, Milli Mücadele'ye kazandırılmıştır. Beklenildiği üzere kendisi "Efeliğini" gösterip çok önemli katkılar sunmuştur.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Milli Mücadele'de Kuvayı Milliye'yi yalnızca sivil halk oluşturmamış, askerler, bürokratlar, bakanlar, üst düzey komutanlar da bu mücadeleye katkı sunmuşlardır. Zaten insanda, onların bu katkıları olmasa Kuvayı Milliye silahı biraz zor elde ederdi, kanaati hasıl olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Aydın, Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe, Celal Bayar, Yunan İşgali, Kuvayı Milliye

Efe's Role in National Struggle at Aydın

Abstract

The severity of experiences just after the occupation of the city Izmir by the Greeks referring to the Armistice of Moudros was scarcely realized by the residents in the city Aydin when the enemy forces turned up in front of the city.

The people called Yoruk Ali (a member of Efe gangs), CelalBey (a member of the Committee of Union and Progress) and worthy thirdlieutenant Adnan Bey had great effects on starting the National Resistance. It must be emphasized that the personal efforts of the war minister General Cemal and the support of the State to Revolutionaries had an important contribution to maintain the continuity of this shake up.

The ironmonger Mehmet Efe had been continuing his fractious activities contrary to the spirit of the National Resistance. Due to the reconciliatory attitudes of Yoruk Ali Efe and CelalBey, ironmonger Mehmet became a supporter of the National Resistance. He made important contributions to the resistance; in fact, he once took the control of the western front. Even General Mustafa Kemal noticed his success and referred to him with appreciative words.

As it is stated above that the Turkish Revolutionaires not only consisted of civil citizens but also soldiers, politicians, ministers and commanders. If it hadn't been for their help, the Revolutionaries couldn't have had weapons.

Malgac Victory of Yoruk Ali Efe and Killioglu HuseyinEfe against Greece was an important milestone for the resistance in the city Aydin and for the rise of the spirit of Turkish Revolutionaries.

Key Words: Natioanl Resistance, Aydin, Yoruk Ali Efe, Demirci Mehmet Efe, Celal Bayar, The Greek Occupation, Turkish Revolutionaries

* *Okutman, Bülent Ecevit Üniversitesi Alaplı Meslek Yüksek Okulu, Alaplı/Zonguldak.*

Giriş

I. Dünya Savaşı başladığı zaman İngilizlerin İtalya'ya vaat ettiği yerler arasında olan Ege kıyılarını Yunanistan'a da vaat ettiklerinden İtalyanların haberi yoktu. Durumun aslını anlayan İtalyanlar buna tepki göstermiş ve ansızın Antalya'yı ele geçirmiş ve İzmir'e savaş gemisi göndermiştir. Bunun yanında Marmaris, Fethiye, Bodrum ve Kuşadası'na asker çıkarmışlardır. Galip devletler Mondros Ateşkesinin imzalanmasından birkaç gün sonra Türk milletini her türlü savunmadan yoksun bırakmak için silah altında olan askerleri terhis ve silahları teslim ettirmeye başladılar. İstanbul, İzmir gibi çok önemli limanlar İngiliz, Fransız, Amerikan, Japon ve Yunan savaş gemilerine ev sahipliği yapıyordu.[1] İstanbul Rum Patrikhanesi ve İzmir Rum Metropoliti Osmanlı'da bulunan Rumların Türk halkına zulmü için kışkırtma faaliyetlerine girmişlerdir.[2]

İzmir'in Yunanlılara verilmesiyle ilgili gerekli bilgi Türk kamuoyu ile paylaşılmamıştı. Tüm bunlara rağmen o sıralarda hem İzmir valiliği hem de 17. Kolordu Komutanlığı gibi iki önemli görevi sürdüren Nurettin Paşa gazetecilere verdiği bir demeçte İzmir'e yapılacak bir Yunan işgalinin silahlı karşılık göreceğini ve mutlaka kan dökülmesi sonucunu doğuracağını açıkladı. Aynı zamanda bu, Türk milletinin ortak duygularıydı.[3] Nurettin Paşa, İzmir Rum Metropoliti'nin şikayeti üzerine İstanbul Hükümeti tarafından görevden alınmıştır. Hemen yerine valiliğe Kambur İzzet diye bilinen Ahmet İzzet Bey, 17. Kolordu Kumandanlığına ise Balkan Savaşları'nda beceriksizliğinden[4] dolayı görevden alındığı belirtilen Ali Nadir Paşa atanmıştır.[5]

Mondros'tan sonra İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İzmir'de kurulmuştur. Bu cemiyet İstanbul'da bulunan İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan yüksek komiserlerine birer protesto telgrafı çekti. Bu telgrafta, İzmir'in herhangi bir yabancı devlete verilmeyeceği ve İzmir'in herhangi bir işgale razı olmayacağı kararlılıkla belirtiyordu. İngiltere Başbakanı Llyod George, Venizelos'a; Asya'daki Hıristiyanları kurtarmak için İzmir'e asker çıkartmaya muktedir olup olmadığını sormuştur.[6] İzmir'in Yunanlılarca işgalinin ardından halk kılıçtan geçirilmiştir. Yunan ordusu aynı mezalimle Anadolu içlerine doğru ilerlemiştir.

---

[1] Âsaf Gökbel, *Milli Mücadele'de Aydın*, Kolalı Matbaası, Aydın 2005, s.22.
[2] *A.g.e.*, s.23.
[3] *A.g.e.*, s.28.
[4] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.41.
[5] *Â.g.e.*, s.31-32.
[6] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *Milli Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Aydın Belediyesi Yay., Aydın 2009, s.126.

Sultan Vahdettin ve Damat Ferit Paşa da Şehzade Abdurrahim ve paşalardan oluşan Heyet-i Nâsiha adı verilen bir kurulu Anadolu'ya sevk ettiler. Bu kurul gittiği yerlerde, halka memleketin savaştan yeni çıktığını, büyük bir bela içinde olduğunu, hükümetin ise bunları engellemek için çalıştığını söyleyip halka, işinde gücünde devam etmelerini ve kardeşçe geçinmelerini nasihat etmiştir. Bunun için Bursa, Balıkesir, İzmir, Isparta, Antalya, Konya güzergâhını takip etmişlerdir. Heyet Konya'ya vardığında, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberi duyulunca şehzade ve kurulun üyeleri hemen İstanbul'a döndüler.[7]

Merkezi Aydın'da bulunan 57. Tümenin kumandanı Albay Şefik Bey'dir. Kendisi Çanakkale ve Galiçya'da büyük başarılar göstermiş ve dikkat çekmiştir. Bu Tümen'in Söke'de, Aydın'da ve Muğla'da taburları, Antalya'da ise alayı bulunmaktaydı. Aydın'daki 175. Piyade Alayı'nın taburu eşkıya takibi ile uğraşmaktaydı.[8]

Milli Mücadele'nin Batı Kısmında Efeler

Temeli 17. yüzyılın başlarında Anadolu'daki güvenlik zafiyetinden baş göstermiş eşkıyalığa dayanan efelik ya da zeybeklik o dönemde Aydın'da çok fazla gelişmişti. Köylü gereksinimlerini karşılamak için çalıp çırpmaya tevessül etmişti. Zenginin malına ve kesesine göz dikmişti. Fırsatını bulduğu zaman da haydutluk etmekten çekinmiyordu.[9] Devlet köylüyü karşılıksız olarak işte çalıştırıyor memurlar köylüye zulmediyordu. Bunun sonucunda köylü, çalıp çırpmayı bir öç meselesi olarak gördüğünden zeybekleri korurdu. Onlara seve seve yataklık ederdi.[10] Fakir köylü, zeybeklerin şanlı şöhretli olmasından dolayı, onlara gıptayla bakardı.[11] Zeybekler birbirlerine hasım olmakla birlikte, hiçbir zeybeğin zeybek olmayan biri tarafından öldürülmesini kabul edemezler, intikamını alırlardı.[12]

Hâlbuki zeybeklik; Selçuklu Devleti'nin, Bizans sınırları boyunca oluşturduğu bir askeri kuruluşun ismiydi. Bu gruplar Bizans sınırlarında topraklarımızı koruyup gelecek saldırıları engellemekle görevliydiler.[13]

---

[7] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.34-38, Nemciye Çemrek, *Milli Mücadele'de Aydın*, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1978, s.8 .
[8] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.43.
[9] Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.2.
[10] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.46-47.
[11] Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.14.
[12] *A.g.e.,* s.14.
[13] Âsaf Gökbel, a.g.e., s.49, Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.72.

Zeybek sözcüğü, cıva anlamında olan Arapça "zeybak" kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Efelerin cıva gibi ele avuca sığmadıklarından bu kelimenin kendilerine verildiği belirtilmiştir.[14]

Efe sözcüğü Aydın'da 4 ayrı anlamda kullanılırdı. 1- Kadınlar kocalarına,"Efem" derlerdi. 2- Kardeşler ağabeylerine derlerdi. 3- Zeybekler çete liderlerine derlerdi. 4- Bilcümle Ağalara derlerdi.[15] Bu sözcük ilk Aydın'ın kazalarında kullanılan bir sözcük olup Ege'nin diğer yerlerine buradan yayılmıştır. Asıl anlamının "Yiğit" olduğu belirtilmiştir.[16]

Mondros'un imzalanmasının ardından zeybeklerin çoğu dağlardan köylere indi. Silahlarını teslim etmediler. Ve bunlar her an yakalanma endişesiyle kimseye güven duymuyorlardı. Geçimlerini ise zenginlere birer selam göndererek onlardan gelen mallarla sağlıyorlardı. O selam karşısında zenginler para ya da mal göndermemeye cesaret edemiyorlardı.[17]

Kurtuluş mücadelesi sırasında Anadolu'da bulunan belli başlı efeler olarak: Yörük Ali, Kıllıoğlu Hüseyin, Sancaktarın Ali, Mesutlarlı Mestan, Dokuzun Hasan Hüseyin, Kozalaklı Mehmet, Demirci Mehmet, Gökçen Efe gibi kişileri sayabiliriz.[18] Bunlar Yunan ilerleyişine karşı önemli faaliyetlerde bulunarak eşkıyalık dönemine ait hatalarını unutturmuşlardır. Aynı zamanda bunlar Milli Mücadele sırasında kıtadan kaçanların geri dönmelerinde önemli etken olmuşlardır.[19] Bu Efeler havaya atılan cevizi, 100 metre ilerdeki tavuğu tabanca ile bir atışta vururlardı.[20] Kıllıoğlu Hüseyin ile kızanlarını bir gün başka bir haydut grubu soyunca Yörük Ali yardıma gelir ve soyan grubu ararken kanunsuzluklara başvurduklarından dağa çıkmak zorunda kalırlar.[21]

İşgal ve Sonrası Gelişmeler

Damat Ferit tarafından görevlendirilen İzmir Valisi halkı işgalle ilgili bilgilendirmesi gerekirken, görevini yerine getirmemiştir. İzmir'in ele geçirileceği haberi doğrulanınca; gazete sahipleri, İttihat ve Terakki eski delegesi Celal Bey (Bayar), lise müdür yardımcısı, edebiyatçı, matematik öğretmeni, lise müdürü, müftü, Mevlevi Şeyhi, doktor, eczacı, jandarma subayı gibi kişiler[22] bir araya gelerek, İtilaf Devletlerine çekilecek

[14] Şeref Üsküp, Milli Mücadele'de Efeler, Hür Efe Matbaası Yay., Aydın 1992, s.23.
[15] *A.g.e.,* s.71.
[16] Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.11.
[17] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.50.
[18] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.51, Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.15.
[19] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.169.
[20] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.53.
[21] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.54-55.
[22] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.58, Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.61 .

telgraflarla olayın protesto edilmesini savunmuşlar ve bir an önce ulusal bir örgütün kurulmasını istemişlerdir.

Bunun sonucunda miting yapılması kararlaştırılmıştır. Milli Reddi İlhak Heyeti vasıtasıyla, bildirilerle halk bu mitinge davet edilmiştir. Bu davete halkın yoğun teveccühüyle icabet gelmiştir.[23]

Ancak bu gibi girişimler 15 Mayıs 1919 Perşembe sabahı İzmir'in işgalini engelleyememiştir.[24] Bu işgal sırasında kordon boyu baştanbaşa yerli Rumlarla doluydu. Bu Rumlar gelen Yunan askerlerini müthiş bir sevgi seliyle karşılamıştır.[25] Bu manzara karşısında bir Türk gencinin dayanamayıp Rumlara ateş etmesi üzerine Yunan askerler ve Rumlar rast gele hükümet konağına ve kışlaya ateş etmeye başlamıştır. Bunun sonucunda birçok masum şehit olmuştur. Teslim olan subaylar sopalarla, demirlerle, taşlarla dövülüyorlardı. Rumlar Türk esnafın dükkânlarını yağmalamışlardır. Türk subayları, yaşasın Venizelos, diye bağırmaya zorlanıyor, bağırmayanlar dövüle dövüle sürükleniyordu.[26] Bu olaylara şahit olan askeri otel ve kıraathanenin işletmecisi Ömer Lütfü Bey, Rumlara o ilk ateşi açan kişinin Hasan Tahsin olduğunu belirtmiştir. Hasan Tahsin, Yunanlılar tarafından sürüklenerek paramparça edilmiştir. O gün, bizim kaynaklarımıza göre, 2.000'den fazla Türk tutuklanmış, bunlardan 1.000' den fazlası ise şehit edilmiştir.[27]

İzmir'den Aydın'a, Reddi İlhak imzalı gönderilen telgrafta İzmir'in işgal edildiği belirtilmiştir. Ancak bu haberleşme İngilizler tarafından hemen kesilmiştir. Aydın'da Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti'nin şubesi vardı. Bu cemiyet içinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası İl Başkanının yanında avukat, saatçi, tüccar, sabuncu, arzuhalci gibi esnaf kişiler de bulunmaktaydı. Buradan da anlaşıldığı üzere tüm Hürriyet ve İtilafçıların, Müdafaa-i Hukuka karşı değildir.

Tümen Komutanı Albay Şefik Bey; silahlı direnişe muvazzaf subaylar katılmamasını, yedek subaylardan askerliğini bitirenlerin örgütlemeyi yapmasını, yoksa başarısız olunacağını, ayrıca halk üzerinde etkili olabilecek aydınların ve zenginlerin halkı uyandırmada kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Yine Albay Şefik Bey'e göre; Yunanlıların işgaline askeri müdahale yapılırsa bu durum bir savaşın göze alınması anlamına gelmekteydi.[28] Albay Şefik Bey bu meyanda Efelerle Askerlik Şubesi'nde yaptığı konuşmanın[29] ardından, Yörük Ali Efe; "Bey Amca, Sen hiç

[23] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.59-60.
[24] *A.g.e.*, s.61.
[25] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.16.
[26] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.63-65.
[27] *A.g.e.*, s.73,76.
[28] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.80.
[29] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.13, Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.77.

telaşelenme. Allah'ın izni ile Bismillah deyip çıkacağız. Bundan sonra işimiz Yunan ile uğraşmak olsun." demiştir.[30]

Aydın'da Kenzül İrfan Mektebi'nde, (bugünkü 7 Eylül İlkokulu) İzmir'in işgaline karşı protesto mitingi düzenlenecekti. Ancak halk yeterince bilgilendirilmediğinden, miting sönük geçmiştir.[31]

O zamanki verilere göre Aydın'da ilçeleri de dahil, 190.663 Türk-İslam, 31.631 Rum, 4.132 Yahudi, 948 Ermeni, 194 Katolik vardı.[32] Müslüman halk bu işgal karşısında üzgün ve şaşkındı. Rumlar ise üzülüyor gibi gözüküp Türklerin neler yaptığını takip etmekteydi. Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi Aydın'da ortak tavır takınılamadığından Aydın direnmeden teslim olmuştur.[33] İzmir'in işgalini fırsat bilmeye çalışan bölge Rumları Müslümanlara işkenceler yapmaktan çekinmiyorlardı. Türkler ise Koçarlı ve Bağarası bölgesine çekilme imkânlarını araştırıyorlardı. Çünkü Söke civarında Rumlar fazla sayıdaydı.[34]

Aydın'ın zenginleri milli mücadele için gerekli paranın karşılanması işine yanaşmıyorlardı. Onlara göre, er geç Aydın işgal edilecekse karşı koyup İzmir'deki sonu yaşamanın anlamı yoktu. Zenginlerin yanında Hürriyet ve İtilafçıların bir kısmı da böyle düşünüyordu. Aydın işgal edilince zenginlerin bir kısmı, işgalin sonunda tekrar dönmek üzere, taşıyabilecekleri malları alıp Aydın'ı terk etmişlerdir.[35]

Bu sırada Aydın'daki Rumlar İzmir'e giderek, Türklerin Rumları katletmek için hazırlık yaptıklarını söyleyerek Yunanlıları Aydın'a davet ederlerken Aydın'daki bazı önde gelenler, İtalyanların gelmesinin daha iyi olduğunu belirterek Kuşadası'na İtalyanları çağırmaya gitmişlerdir.[36]

İşgaller başladığında İzmir'de Celal Bayar, işgallerin önlenmesi için tek kurtuluş çaresinin silahlı direniş olduğunu belirtirken arkadaşlarını ikna edememiştir. Hatta tepkiyle karşılanmıştır. Bunun yanında direniş için örgütlemek isteyen Alay Komutanı Bekir Sami Bey'i ve arkadaşlarını köylerinden kovan köylüler düşman işgaliyle karşılaşınca direniş için harekete geçmişlerdir.

Halkın bu dönemde Kuvva-yı Milliye'ye karşı çıkmasının sebepleri olarak; halk üzerinde hâkim olan Hürriyet ve İtilafçıların halka yaptığı olumsuz propagandayı[37], uzun süren savaşların halkta oluşturduğu

---

[30] Şeref Üsküp, *a.g.e.,* s.29, Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.97
[31] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.10, Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.74.
[32] Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.3.
[33] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.85.
[34] *Â.g.e.,* s.86.
[35] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.1, Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.88-89.
[36] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.12, Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.90.
[37] Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.11.

bezginliği, halkın yöneticilere güvensizliğini devletin ve hükümetin yaşananlar karşısındaki acizliğini gösterebiliriz.[38]

Aydın'ı işgal etmek için Yunanlıların yaklaştığı sırada Aydın'da bulunan 57. Tümen Komutanı Miralay Şefik Bey'in emrinde 10 subay, 47 er ve 44 at bulunmaktaydı. Elinden gelen, Menderes'in güneyine geçip köprüyü savunma altına almaya çalışmaktı.

Aydın Mutasarrıfı Fevzi Bey izin sonrası bir daha geri dönmeyince yerine Abdurrahman Bey gelmişti. Kendisi şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yaptı ve bu toplantıda İzmir'de yaşananların Aydın'da yaşanmasını engellemeleri gerektiğini belirtmiştir.

Aydın'a yaklaşan Yunan kuvvetlerini sükûnetle karşılayacaklarını belirten bir heyet gitmişti. Bunu yerli halk büyük bir üzüntüyle ve nefretle karşılamıştı. Nitekim 27 Mayıs 1919 Salı günü Aydın Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve hiçbir direnişle karşılaşmamıştır. Üstelik zamanın Aydın Belediye Başkanı Çakmarlı Emin Bey, evinin balkonuna büyük bir Yunan bayrağı asmıştır.[39]

Yunanlılar Aydın'a giderken yolda Tilni Köyü'ne girmişler orada bir kadının ırzına tecavüz edeceklerken muhtarın araya girmesi üzerine muhtarı feci bir şekilde dövmüşler ve malına el koymuşlardır. Yine Bergama'da bir vatandaşın kaldırıp üç gün sonra başı kesilmiş ve gözleri oyulmuş bir şekilde bırakmışlardır. Bergama'da iki kadının ırzına geçmişlerdir. Bununla yetinmeyip iki kız çocuğunun da ırzına geçmişlerdir. Görüldüğü gibi Yunanlılar geçtikleri yerlerde akla hayale sığmayan işkenceleri halkımıza reva görüyordu.

Aydın'ın, İncirliova'nın (Karapınar'ın), Ortaklar'ın, Söke'nin işgali ile buralardaki 10 bin civarında vatandaş Koçarlı'ya sığınmıştır.[40] Koçarlı'nın o sırada 2-3 bin[41] olan nüfusunun yarıya yakını Rumlardan oluşmaktaydı.[42] Bu sığınanların bakımları ve bunlardan hasta olanların tedavilerinin sağlanması çok zordu. Bu şartlarda Koçarlı'da kurulan komite Nahiye Müdürü'nün başkanlığında meclis kurarak bağımsız devlet olduğunu ilan etmiştir. Bu devlet Mustafa Kemal'e bağlılığını bildirmiş, asayişi temin etmiş, İtalyanlarla saldırmazlık anlaşması imzalamış, para basmıştır. İtalyanlar Koçarlı'ya ilaç ve doktor göndermiş, kazaya girmemiştir. Bahsedilen bağımsız devlet zaferden sonra kendini feshetmiştir. Koçarlı'da bulunan Kara Durmuş Efe, Yörük Ali Efe ile çalışmıştır.[43] Koçarlı Hükümeti

---

[38] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.95.
[39] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.63, Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.102-103.
[40] Mehmet Başaran, *Milli Mücadele'de Koçarlı ve Menderes'in öteki Yakası Koçarlı*, Aydın Belediyesi Yay., Aydın 2007, s.41.
[41] Mehmet Başaran, *a.g.e.*, s.41.
[42] Mehmet Başaran, *a.g.e.*, s.25.
[43] *A.g.e.*, s.26.

halktan para toplayarak, askeriyeye ait erzaka el koyarak sığınmacıları beslemiş, Milli Teşkilata yardım etmiştir.[44]

Aydın bölgesinde işgale karşı kurulan ilk ulusal kuvvetin Yörük Ali Efe çetesi olduğunu görmekteyiz. Zaten o dönemde Yörük Ali ve Kıllıoğlu Hüseyin Efeler gibi zeybeklerden yararlanmaktan başka bir yol olmadığını anlamaktayız.[45] Böyle olmasının en büyük sebeplerinden biri kıtalardaki askerlerin silahlarıyla kaçmalarını gösterebiliriz. Hâlbuki bu zeybeklerin emri altına girip mücadele etmek için bekleyen çok sayıda insan mevcuttu. Çünkü bu durum onlar için birer şeref vesilesiydi. Bu efeler İzmir'deki Müslüman halka Yunanlıların yaptıkları zulümlerin ve işkencelerin öcünü almak istiyordu. Bölgede bulunan komutanlardan biri olan Teğmen Zekâi Bey tarafından her Türk'ün bu ulusal direnişe katılmasının Allah katında bir görev olduğu açıklanmıştır.

Aydın'ın İşgali ve Sonrası

Aydın'ı direnişsiz[46] ele geçiren Yunanlılar Nazilli'ye doğru ilerlemişler. Yunanlılara karşı oluşturulacak organizasyonun ihtiyacı olan para ve silahın nasıl ve nereden sağlanacağı sorunu çözümlenememişti. Bu sorunu halledebilmek için şehrin önde gelenleri bir araya gelerek Madran'da görüşme yapmışlardır. Bu görüşme bir kongre niteliğindeydi bu sırada ise Yunanlılar Nazilli'ye varmak üzereydi. Yunan tecavüzatının engellenebilmesi için efelerin ikna edilmesi gerekiyordu. Efeler bu mücadeleye silah verilmesi karşılığında katılacaklarını açıklamışlardır. Bu toplantı sırasındaki masrafını Kıllıoğlu Hüseyin Efe karşılamıştı.

Efelerin mücadele için çevre köylerden bulup getirdikleri delikanlılar silah ve cephaneyi alır almaz kaçıyorlardı.[47] Önce şaşaalı gelen efelik için halktan teveccüh geliyordu ancak işin ciddiyeti anlaşılınca bazıları kaçmayı tercih ediyordu. Çünkü ortada can vermek vardı.

Netice itibariyle bu işgaller milli uyanışın oluşmasında etkili olmuştur. Milli mücadele için gerekli hazırlıklar Kuvva-yı Milliye ruhuyla gizlilik içinde yürütülmüştür. Bu harekete ilk katılanlardan, Çine'de Yörük Ali Efe'nin üstün bir otoritesi, kuvvetli bir zekâsı ve subaylara karşı nazik bir üslubu vardı. Ayrıca yapılan görüşmelerde fikir alışverişine önem verirdi. Tüm imkânlarına rağmen ağır başlılığını ve temkinliliğini kaybetmiyordu. Daha sonraları oluşturulacak BMM için bölgeden güvenilir kişilerin

[44] *A.g.e.,* s.38.
[45] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.110.
[46] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.12.
[47] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.115.

gönderilebilmesi için büyük rol oynamıştır.[48] Dağlarda eşkıyalık yaparken vatanın işgali karşısında silahını bu uğurda kullanmaya başlayan Yörük Ali, İtalyanlar için de bir kahramandır.[49] İtalyanların Yörük Ali'ye besledikleri bu muhabbet, Yunan'a karşı beslenen ortak duygularla oluşmuştur diyebiliriz.[50]

Demirci Mehmet Efe'nin 2000, Yörük Ali Efe'nin 1000, Gökçen Efe'nin 300[51], Postlu Mestan Efe'nin 60 kişilik çetesi mevcuttu. Çetelerin Aydın'daki sayısı 30'u[52], toplam mevcutları 5000'i bulmuştur.[53]

Efelerin mücadelelerinin yanında Haziran 1919'da Aydın'da Adnan Bey (Menderes) başkanlığında 57.Tümen'den Binbaşı İsmail Hakkı Bey ve Kara Durmuş ile beraber Ay Yıldız çetesini kurmuşlardır.[54] Bunun yanında daha sonra 3.Cumhurbaşkanı olan Celal Bey (Bayar) de İzmir'den hareket edip Aydın havalisini Yunan mezaliminden kurtarılması için halkı teşkilatlandırmak üzere bölgede faaliyetlerde bulunmuştur. Deşifre olmamak için de Galip Hoca kılığında tebdil-i kıyafetle faaliyetlerini sürdürmüştür.

Efeler zamanla hem maddi hem manevi olarak kuvvetleniyorlardı. Hem İzmir'in öcünü hem de Yunan'ın ele geçirdiği yerler olan Aydın'ı, Umurlu'yu, Sultanhisar'ı, Köşk'ü, Atça'yı ve Nazilli'yi[55] geri almak için sabırsızlanmalarına karşın Yörük Ali Efe zekâsını kullanıp Yunan askerlerinin üzerine doğrudan saldırıda bulunmamış Malgaç Köprüsü'nde bulunan bir kısım Yunan kuvvetine yaptığı baskınla[56] herkesi şaşırtmıştır.[57] Yörük Ali Efe bu baskınla efsaneleşmiştir.[58] Celal Bayar da kendisine saygı duyduğunu belirtmiştir.[59] Yörük Ali'nin bu birliğinde Kıllıoğlu Hüseyin ve Kızanları da vardı. Zaten Baskını'nda Yunan'a ilk kurşun Kıllıoğlu tarafından atılmıştır. Burada kazanılan bu başarı zeybeklerin cesaretini artırmıştır. Bu sırada Yörük Ali Efe, Kıllıoğlu Hüseyin Efe ile Kozalaklı Mehmet Efe, Çine'nin Yağcılar Köyü'nü karargah haline getirmişlerdir.[60]

Bu sırada çok meşhur olan Demirci Mehmet Efe dağlarda efelikle meşguldü. Kendisi Milli Mücadeleye ancak I. Aydın Savaşı'ndan sonra katılacaktı. Demirci Mehmet o sırada bir de Bozdoğan Kasabası'nı basıp

---

[48] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.103.
[49] *A.g.e.*, s.115.
[50] *A.g.e.*, s.107.
[51] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.35.
[52] Şeref Üsküp, *a.g.e.*, s.81, Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.30.
[53] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.34.
[54] İhsan Fuat Özgen, *Milli Mücadele'de Galip Hoca Celal Bayar*, İnsanlık Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s.68.
[55] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.13.
[56] *A.g.e.*, s.18.
[57] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.127-129.
[58] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.142.
[59] *A.g.e.*, s.149.
[60] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.224, Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.64.

jandarmaları öldürme ve bir zenginin evini talan edip yakma vukuatını yaşatmıştır.[61] Demirci Mehmet'in efelik adına yaptıklarından rahatsız olan Yörük Ali Efe kendisine, yaptıklarının yanlış olduğunu milli mücadele yolunda birlikte hareket etmeleri gerektiğini belirten bir mektup yazdırmıştır.[62] Demirci Mehmet'in bu mektuba cevabı kısa süre içinde Karacasu'daki Ziraat Bankası[63]'nı soymakla vermiştir.

İlginçtir ki kısa süre sonra Nazilli'den gelen bir yolcu Demirci'nin Nazilli'deki Yunan kuvvetini bastığını ve bozguna uğrayan Yunan birliklerinin geri çekildiğini, Yörük Ali'yi de Nazilli'ye çağırdığını haber vermiştir. Yunan mezaliminden, Nazilli'den Denizli'ye gönderilen kimsesiz kalan çocukların bakımı ve yetiştirilmesi için 130 çocuğun barındırıldığı Darül Eytam, Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin başkanlığında açılmıştır.[64] Ama Yunanlıların geri çekilmesinin asıl sebebi, Demirci'nin baskını değil İtalya'nın Yunan kuvvetlerinin yetkisi olmayan yerlere girdiğini ve buralardaki halka zulmettiğini İtilaf Devletleri'nin diğer üyelerine bildirmesi üzerine bu devletler tarafından Yunanistan'a gelen uyarıdır. Bu uyarıda Yunanlıların Milne Hattı'nın doğusuna çekilmesi istenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Yunanlılar ile Türk askerlerinin arasında İngiliz General Milne tarafından oluşturulan sanal bir hattır. Milli Mücadele taraflılarınca bu hatta karşı çıkılmıştır. Ayvalık'ın kuzeyinden başlayan bu hat Umurlu ve Selçuk'tan da geçiyordu. Buna göre Yunanlıların Aydın'ı da boşaltmaları gerekliydi. Ancak onların buna hiç de niyetleri yoktu.

19-20 Haziran 1919'da Yunan'ın Rum halkına bile sezdirmeden[65] Nazilli'den çekilmesinin ardından şehre giren Demirci Mehmet ve Yörük Ali'yi halk sevgi seli ile karşılamıştır. Yunan'ın Nazilli'den çekilirken katliam yaptığını İngiliz Subay Hoder de kabul etmiştir.[66] Ancak şehirde oluşan asayiş boşluğundan yararlanmak isteyen çapulcular dükkânları ve değerli eşyaları yağmalamaya başlamışlardır. Bozulan asayiş ise Denizli'deki polis komiseri Hamdi Bey ile 57. Topçu Alay Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey tarafından oluşturulan direniş kuvvetleri jandarması ile yerel yöneticilerin çalışmalarının desteklenmesiyle sağlandı.

Yunanlılar Nazilli'den çekilirken Malgaç Baskını'nda Efeleri destekledikleri gerekçesiyle yanlarında 20 kişiyi tutuklayarak götürdüler. Aydın'a doğru geri çekilmeleri esnasında Atça ve Sultanhisar'da da 15-20 kişiyi tutuklayıp makineli tüfeklerle öldürdüler.[67] Yunanlıların zulümleri

[61] Âsaf Gökbel, *a.g.e*., s.130, Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.100.
[62] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.101.
[63] Bankanın kuruluşu 1888'de II. Abdulhamit zamanındadır.
[64] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.,* s.198.
[65] Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.18.
[66] *A.g.e.,* s.18.
[67] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.136.

bununla sınırlı kalmayıp yol üzerindeki masum halkı katletmişler, ayrıca çok sayıda kızların namuslarını kirletmişlerdir. Yörük Ali de buna karşın Yunanlılara yardım ettiğini saptadığı Etniki Eterya üyelerinden birkaç Rum'u cezalandırmıştır.[68] Milli duyguları körükleyen bu tür olaylar halkımızın eline silah geçer geçmez bir çeteye katılmasına sebep olmuştu.

Ayvalık'ta 172. Alay Komutanı ve Ayvalık Kaymakamı Ali Bey'in Yunan kuvvetlerine karşı durması, Ödemiş halkının Yunan'a karşı direnmesi, Yörük Ali Efe'nin kızanlarıyla Milli Mücadeleye katılmaya karar vermesi, Çine ve köylerindeki halk ile işgal altındaki Denizli ve Muğla halkında bir direniş hareketi başlattı. Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın bu direniş faaliyetlerine destek verici tavırları bu uyanışı iyice körüklemişti. Bu sırada 57.Tümen Komutanı Albay Şefik de kadrosundaki boşlukları doldurdu. Bunun yanında halkın silahlandırılması konusunda kaymakamlık ve valiliklerle ortak bir çalışma başlatıldı. Yunan işgalinin ardından Denizli Heyeti Milliyesi bir bildiri yayınlayarak halkı direnişe çağırmıştır.[69] *Bu heyet işgalin ardından oluşan ilk Heyet-i Milliyedir.*

Sarayköy'de bir askeri kuvvet Nazilli'deki Yunan kuvvetine karşı bir engel kuvveti oluşturacak şekilde kurulmuştur. Nazilli'deki Yunanlılara Türklerin oluşturduğu kuvvetler hakkında abartılı bilgiler aktarılmaktadır. Halbuki birliklerimiz gerek malzeme gerek eğitim açısından donanımsızlardı. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere Yörük Ali ve kızanlarının Menderes'e doğru hareketi halkta Kuvva-yı Milliye ruhunun ateşlenmesinde önem arz etmiştir.

Albay Şefik, İtalya'nın kontrolünde bulunan Çine'ye çekilip Yunan'a karşı daha rahat örgütlenmeyi planlamıştı.[70] Sonradan oluşan Çine Heyeti Milliyesi uzak yakın tüm köylere adam göndererek halkı Milli Mücadele'ye çağırmıştır. Bu çağrı cevap bulmuş ve akşama doğru 100 kadar kişiden oluşan gönüllü birliğe silahı ve cephaneyi Albay Şefik dağıtmıştır. Aydın-Muğla yolu tutulmak üzere, birlik Menderes Köprüsü'ne sevk edilmiştir.[71] Aydın'da bu gelişmeler yaşanırken Milli Direnişe karşı çıkanlar adeta Muğla'da yuvalanmışlardır. Hatta halkı örgütlemek için giden Teğmen Kadri'yi halk tepki ile karşılamıştır.

Bu sırada Aydın Mutasarrıfı ile İngiliz Subayı Hoder, Yörük Ali Efe'nin milli mücadele için değil eşkıyalık yapmak için çalıştığını bunun için Aydın İline girmemesi gerektiği fikrini pompalıyordu. Hatta Damat Ferit[72] Hükümeti valiliklere gönderdiği emirle Kuvva-yı Milliye hareketine katılanlara eşkıya olarak muamele edilmesini istiyordu.

---

[68] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.18.
[69] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.139-140.
[70] Mehmet Başaran, *a.g.e.*, s.67.
[71] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.12.
[72] *A.g.e.*, s.42.

Aydın Mutasarrıfının Kuvva-yı Milliyecileri böyle tanımlamasının sebeplerini; *"İstanbul Hükümeti'nin emrinden dışarı çıkmaktan çekinmesi, Yunan kuvvetlerinin baskısı ve keyfine düşkün Aydın zenginlerinin baskılarını"*, belirtebiliriz. Ayrıca Aydın mutasarrıfını, Yunan kuvvetlerinin tutuklayıp ona işkenceler yaptıklarını ve yaya olarak İzmir'e gönderdiklerini de belirtmek gerekir.

İçişleri Bakanlığı olarak Milli Mücadele'ye karşı çıkılmasının yanında Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı olarak Cevat Bey önderliğinde destekçi olunmuştur.[73] Cevat Bey 57.Tümen Komutanlığı'na yazdığı bir yazıda Kuvva-yı Milliye'nin hem asilere hem de Yunanlılara karşı savaşması gerektiği belirtilmiştir. Aynı yazıda kesinlikle suçsuz Rumlara zarar verilmemesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Yunanlıların halkımıza uyguladığı zulmü ispatlayan fotoğrafları haklılığımızı kanıtlamak için saklamamız gerektiğini söylemiştir. Bunun akabinde İngilizlerin baskısıyla Cevat Bey görevden alınmıştır.

Bu sırada Aydın'ın 10-12 km. güneyinde bulunan Muğla'dan gelen gönüllü birlik Bakırköylü Teğmen Kadri'nin kumandanlığında Erbeyli İstasyonunda bulunan Aydın'a çekilmekte olan Yunan kuvvetlerine baskında bulunmuşlar. Bu baskın Yunan kuvvetlerine yapılan ve başarılı olan ikinci baskındır. Bu baskında Yunan kuvvetleri tam olarak yok edemese de onlara ağır kayıplar verdirildi. Yunanlılar Erbeyli Baskını'nın ardından halka, acımasızca ve vahşiyane saldırıya geçmiştir. Buna yakın adalardan gelen Rumlar da iştirak etmişlerdir. Bu muamelelere hükümetin dur demeye gücü yetmediğinden hal, kendi önlemini Kuvva-yı Milliye vasıtasıyla almaya çalışıyordu.[74] Mustafa Kemal de bu hakikatı; "*Aydın Cephesi'nde mübarek vatanı istila etmeye çalışan düşmanla Kuvayı Milliye çarpışmakta ve her karış toprağına sadık ve fedakâr evlatlarının naaşlarını gömmektedir."*[75] sözleriyle açıklamıştır.

Bunlardan biri de Koçarlı'nın Orhaniye Köyünde topladığı 70-80 kişilik adamla İncirliova'daki Yunan kuvvetine baskın düzenlemek isteyen Kara Durmuş'tu. Ancak bu taarruz Yunan kuvvetlerinin bir gün önce bölgeyi terk etmeleriyle başarısız kalmıştır.

Aydın'dan Yunan kuvvetlerinin çekilmesi yerli halkımızı ve milis güçlerimizi çok sevindirmiştir. Ancak Yunanlı yazar George Nakratzas'a göre Yunanlılar çekilirken 4500 Müslüman'ı şehit etmişti.[76] Bunun üzerine yukarıda bahsedilen Kara Durmuş'un kuvvetleri, Çakırbeyli ve Boydere gönüllülerinden oluşan güçler, Yedek Topçu Teğmen Selami Bey'in emrinde Koçarlı'dan gelen kuvvetler ile Çineli Tahir ve arkadaşlarından oluşan

[73] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.158-159.
[74] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.160-162.
[75] Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2009, s.272.
[76] Mehmet Başaran, *a.g.e.*, s.52.

yaklaşık 200 kişilik güç Aydın'ın etrafını sarmış ve bugünkü Tellidede sırtlarında düşmanla çarpışmaya başlamıştır. Bu çarpışmaya Adnan Menderes'in kurduğu Ay Yıldız Çetesi de katılmıştır.[77] Bu savaşta bizden 6 şehit verdik onlardan 30 civarında ölü vardı. Bu gelişme 1-2 gün sonra başlayacak olan Aydın Savaşları'nın sebeplerinden birini teşkil ediyordu. Aydın'dan da çekilecek olan Yunan kuvvetleri, Venizelos'un isteğiyle Aydın'dan çıkmama kararı aldı.[78]

Albay Şefik Bey başkanlığındaki heyet danışma meclisini oluşturuyordu.[79] Bu mecliste Yörük Ali, Kıllıoğlu Hüseyin gibi Efelerle[80] halkın önde gelenleri ve Teğmen Selami, Binsbaşı İsmail Hakkı gibi komutanlar vardı.[81] Efeler ekseriyetle subaylara saygıda kusur etmezlerdi.[82] Bu meclis; aldığı karar gereği Yunan kuvvetleri komutanı ve Aydın Kaymakamı olarak atanan Sehinazi'ye şehri iki gün içinde terk etmelerini yoksa akacak kandan kendilerinin sorumlu olacaklarını belirtmiştir. Aydın Yunan Kuvvetleri Komutanı General Nider, Venizelos'a yazdığı mektupta bölgeye takviye kuvvet isteğinde bulunuyordu.[83]

28 Haziran 1919 sabahı Menderes Köprüsü'nde Yunanlıların, Türk kuvvetlerinin merkezine saldırmaları üzerine Aydın Savaşı başlamıştır. Baltaköy kadınlarının milli mücadele halindeki kahramanlara su, ayran ve ekmek vermek için hiç çekinmeden ateş hattına girmeleri ve kahramanlara manevi destek sağlayan sözler sarf etmeleri, yöre ve umum yurdumuzun kadınlarının milli mücadeleye katkıları ve bakış açılarını anlatabilmek için çok etkili bir örnektir.[84] Bu desteği alan milli birliklerimiz Yunan birliklerini yenerek şehri kurtarmayı başarmışlardır. İtilaf Devletleri, İstanbul Hükümetine baskı yaparak bu milli kuvvetleri engellemeyi hedeflemişlerdir. Aydın Bölgesinde milli kuvvetleri teşkilatlandıranların başında gelen Celal Bey'in de bir an önce yakalanmasını istemektedirler.[85] Celal Bey, silahsız olan köylülere silah vermiş.[86] Aydın Savaşı sırasında 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'le devamlı ortak hareket etmiş ve savaş sonrası Müslüman halkın yerli Rumlara bir şey yapmalarını engellemek için Rum mahallelerine gitmiştir.

I. Aydın Savaşı'nın sonucunda kurtarılan Aydın Şehri yalnızca 3 gün Türklerin elinde kalabilmiştir. Galip Hoca için önemli olan, şehrin alınması

---

[77] *A.g.e.*, s.26.
[78] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.24.
[79] *A.g.e.*, s.1.
[80] *A.g.e.*, s.15.
[81] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.173.
[82] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.45.
[83] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.174.
[84] *A.g.e.*, s.180.
[85] İhsan Fuat Özgen, *a.g.e.*, s.72.
[86] Mahmut Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, Sabah Yay., İstanbul 1997, c.VI, s.167 .

veya geri verilmesi değil, Milli Mücadele'nin halk tarafından benimsenip başlamasıydı.[87] Bu savaş sırasında 135. Alayın 3. Taburu ile Giritli Cafer Ağa komutasındaki kuvvetlerin Germencik ve Ortaklar'daki düşman kuvvetlerinin Aydın'a ulaşmalarını engellemeleri de takdire değer bir gayrettir.

Yunan askerleri şehri terk ederlerken şehri yakmışlar, şehrin mutasarrıfı ile hâkim ve savcılarını tutuklamışlar, halkı makineli tüfek yağmuruna tutmuşlar, şehri bir insan mezbahasına çevirmişlerdir.

Tüm savunma gücünü kaybeden düşman kuvvetleri İzmir'e doğru çekilmeye başlamışlardır. Bu sırada birliklerimiz ve halk şehri yağmalamaya başlamışlardır. Hâlbuki bunun yerine halk ve kuvvetlerimiz; ardına bakmadan kaçan düşmanın peşine düşmüş olsalardı dağılan Yunan ordusunun bir kısmı esir alınabilirdi. Belki de bir daha toparlanıp geri gelen Yunan birlikleri bu kadar rahat ve kuvvetli olamayacaklardı. Bu başarının ardından yaşanan bu olaylar şehrin tekrarlanacak olan Yunan saldırısı karşısında savunulma imkânını yok ediyordu.

Bu sıkıntılı durum 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey'in dikkatinden kaçmamış ve askeri bazı önlemler alınmak zorunda kalınmıştır. Bu tedbirleri, şehrin etrafındaki önemli yerlere silahların ve askeri birliklerin yerleştirilmesi ile cephanelerin bir kısmının Menderes Köprüsü'nün karşı tarafına taşınması olarak özetleyebiliriz.

Yunanlılar Aydın'a yeniden saldırdığında şehri savunacak pek kimse kalmamıştı. Binbaşı Şükrü Bey emrinde az sayıda milis kuvveti ile Yörük Ali Efe ile Bakırköylü Kadri Bey'in Koçarlı'dan oluşturduğu milis kuvvetleri yerlerini koruyorlardı.

175. Piyade Alayı I.Taburu Komutanı Teğmen Şerafettin Bey[88], düşman kuvvetleri Aydın'a girmeden önce emrindeki kısıtlı imkânları olan birliği ile imkânları ölçüsünde başarılı olduysa da düşman ordusunu durdurmayı başaramamıştır. Buna rağmen düşman ağır ilerlemekte ve şehre girmekte acele etmemekteydi. Az sayıdaki kuvvetin düşman kuvveti karşısında doğuya çekilmesi ve makineli tüfeklerin de çeşitli arızalarla çalışamaz hale gelmeleri üzerine korkulan son gerçekleşmiş, Yunanlılar ilerlemiştir.

Yörük Ali Efe adamları ile Menderes Köprüsü'ne doğru geldiğinde arkalarında Yunan askerleri görünmeye başlamıştı. İlerleyen Yunan askerlerinin topçumuzun açtığı ateşle kaçışması üzerine arkalarından zeybekler takip etmişlerdir. Ancak Aydın'dan takviye kuvvet alan Yunanlıların karşı taarruzu karşısında birliklerimiz dağlara çekilmek zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine Şefik Bey, Celal Bey'e işlerinin burada bittiğini

[87] İhsan Fuat Özgen, *a.g.e.*, s.75.
[88] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.76.

artık oraların terk edilip Denizli tarafına gitmenin zamanının geldiğini belirtti. Galip Hoca ise işlerinin bundan sonra, halkı milli mücadele için örgütlemek üzere köy köy, kasaba kasaba dolaşmak olduğunu ifade etmiştir.[89] Bu dolaşmaları esnasında Kıllı Hüseyin ile karşılaşmışlar ve Kıllı Hüseyin Efe, Galip Hoca' yı önce tanımamış ve kafasına silah dayamış Şefik Bey'in araya girmesi de yetmemiştir. Ardından Galip Hoca'yı Aydın'da komutanların yanında gördüğünü hatırlayınca olumsuz bir şey yaşanmamıştır.[90]

Bu arada düşman birlikleri Yörük Ali'nin birliklerinin üzerine ani bir baskın yapmışlar. Baskın çok ani ve sessiz olmasına rağmen toparlanan birlik düşmana, karşı taarruzda bulunmuştur. Zaten Yörük Ali ve kızanları karanlıkta savaşmayı bildiklerinden düşman elinden kurtulurken düşmana ağır kayıp da verdirmeyi başarmışlardır. Öte yandan yeniden Çine'ye doğru harekete geçen Yunan kuvveti İtalya'nın nüfuz alanına girmiş oluyordu. Buna İtalyanlar karşı çıktıklarından, Yunan kuvvetlerinin acilen Menderes'in kuzeyine çekilmelerini isteyen bir nota yayımladı. Bunun yanında İtalyanlar bu bölgeden Yunanlılara Türklerin saldırmalarını engelleyeceklerine dair güvence verdiler. Buna yönelik olarak Menderes Köprüsü'nün iki tarafında hem Yunan hem İtalyan karakolu kurulmuştur. Bu yüzden Kuvva-yı Milliye buralardan taarruza geçemezdi.

Bunun üzerine Umurlu'da Temmuz 1919'da 1.000 kadar milis kuvveti ile 90 kadar asker, Demirci Mehmet Efe[91] ile Sökeli Ali Efe'nin topladığı 200 kadar kişiden teşkil eden bir Kuvva-yı Milliye cephesi oluşmuştur. Aydın'ın doğusunda bu cephenin kurulmasında 57.Tümen'in yardımı olmuştur.

Celal Bey Umurlu Cephesi'nin kuruluşunda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Merkez kumandanlığını Demirci Mehmet Efe'ye verip yardımcılık görevini kendisi üstlenmiştir. Bu şekilde şahsını öne çıkarmadan denetimi elinde bulundurmuştur. Merkez komutanın bir efe olması, teşkilatı sivil görünüme sokmuştur. Böylece ateşkes anlaşmasına aykırı davranılmamıştır.[92] *Umurlu'da kurulan bu cephe, ilk cephe olma özelliği taşımaktadır.* Bu cepheden Aydın'a doğru keşif hareketine çıkılmıştır. Ancak Yunanlıların güçlü kuvvetlerine dayanamayıp Umurlu'ya dönmek zorunda kalmışlardır. Kuvvetler, 7 saat savunmayı başarmasına rağmen daha fazla dayanamayıp yerlerini Yunanlılara terk edip Umurlu'dan da Köşk'e çekilmek zorunda kalmışlardır.[93]

---

[89] İhsan Fuat Özgen, *a.g.e.*, s.76.
[90] A.g.e., s.77 .
[91] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.28
[92] İhsan Fuat Özgen, *a.g.e.*, s.81
[93] *A.g.e.*, s.87.

Büyük Menderes bölümü tam teçhizatlı Yunan birliklerine karşı, yarısı Demirci Mehmet Efe'ye yarısı da Yörük Ali Efe'ye bağlı iki bin kadar gönüllü milisten oluşmaktaydı. Bu iki tabur Piyade Üsteğmen Zekai Kaur Bey'in yönetimine verildi. Kendisi o zamana kadar Yunan'a karşı önemli mücadelelerde bulunmuştur. Bu cephenin komuta merkezi Köşk İstasyonu civarındadır.

Daha önce Demirci Mehmet Efe ile Yörük Ali Efe'nin aralarının açık olduğunu belirtmiştik. Galip Hoca, Albay Şefik ve Teğmen Zekai Kaur[94]; Demirci Mehmet Efe ile iş birliği yapıldığı takdirde başarıya ulaşabileceklerini, Yörük Ali Efe'nin genç ve iyi kalpli olduğunu ona evlat ve arkadaşçasına davranıldığı takdirde gönlünün hoş olacağını belirtmiştir. Bu açıklamalarından sonra Galip Hoca, Yörük Ali Efe ve Kıllıoğlu Hüseyin Efe'yi Demirci Mehmet Efe ile beraber görünce ilişkilerin düzeldiğini anlamıştır.[95]

Bölgedeki Kuvva-yı Milliye komutanı Binbaşı Hacı Şükrü Bey iken Hürriyet ve İtilafçıların etkisiyle bu göreve Nazilli Milli Heyeti tarafından Demirci Mehmet Efe getirilmiştir.[96] Demirci, komuta merkezini Efelerle beraber Köşk'te kurmuştur. Kendisi Aydın, Muğla, Burdur, Isparta ve Antalya'ya ve buralara bağlı kaza ve kaymakamlıklara bir bildiri göndermiştir. 20 Temmuz 1919 tarihli bu bildiride; 1894-1898 doğumlular arasındaki tüm vatandaşlarımızın askere alınmalarını, alınmadıkları takdirde ölümle cezalandırılacaklarını, ailelerinin izin vermemesi takdirde ailelerinin cezalandırılacağı belirtilmiştir.[97] Bu bildiriler kısa sürede netice vermiş ve Köşk'te oluşan cephenin insan ihtiyacı tamamlanmıştır. Bu sayede Menderes ve Aydın alayları oluşturulmuştur. Bir nevi kısmi seferberlik ilan edilmiştir.[98]

Köşk Cephesi'nin kurulmasının ardından siper gerisinde birçok siyasi olay görülmüştür. Bunlardan birisi Sultan Vahdettin vasıtasıyla Paris Barış Konferansı'na Yunanlıların zulüm ettiklerinin bildirilmesi üzerine konferansta alınan kararla İngiliz, Fransız ve İtalyan generallerinden oluşan bir kurul teşekkül edilmiştir. İngiliz Amiral Bristol'un[99] başında bulunduğu bu kurul İzmir, Aydın, Çine, Nazilli, Menemen, Salihli gibi işgal altındaki yerlerde araştırma ve incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemelerin neticesinde Yunanlıların Türklere karşı uyguladıkları insanlık dışı davranışlar, Türklerin onurlarını ve namuslarını korumak için yaptıkları

[94] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.102.
[95] Mahmut Celal Bayar, *a.g.e.*, c.VII, s.43.
[96] Şeref Üsküp, *a.g.e.*, s.83.
[97] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.226.
[98] Şeref Üsküp, *a.g.e.*, s.119.
[99] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.29.

direnişler tespit edilmiştir. Bu kurula, Çine'de oluşturulan Türk kurulu Yunanlıların yaptıkları zulümleri yer ve tanık göstererek ispat etmişlerdir. İzmir Arasta başında tüccar Eyüp Sabri ve Aydınlı Saatçi Ahmet kurula birer rapor sunmuştur.[100] Bu raporlarında; Yunanlıların yerli Müslüman halka ne denli işkenceler yaptıklarını, tecavüzler ettiklerini insanlık dışı ortamlarda hayvan tıkar gibi tıkıldıklarını bunlar yetmiyormuş gibi günde üç dört defa dövüldüklerini belirtmişlerdir. Erkeklerin dahi namuslarının kirletildiği gibi acı durumlardan da bahsedilmiştir. İnceleme kurulunun raporunda İslam mahallelerini Yunanlıların ateşe verdiği bu sırada evleri alev alan Rum ve Yahudi komşuların ise Müslümanlar tarafından insaflı bir şekilde iyi davranıldığı da belirtilmiştir. Bir diğer gelişme de; Köşk'te cepheyi gezmek isteyen İngilliz Generali Humber'e Demirci'nin adamı Arnavut Yaşar'ın izin vermemesi üzerine General ısrarcı olunca Arnavut Yaşar silahına davranınca General, "Bana zarar vermeniz size ne gibi zararlar vereceğini bilmez misiniz?" demiş. Yaşar'ın cevabı ise; "*Biz zeybeğiz, kendi devletimizi bile tanımayız. İngiliz'i hiç tanımayız." demiştir*.[101]

Çine'den Paris Barış Konferansı'na bir rapor gönderilmiştir. Bu raporda Rumların ve Yunanlıların Türk halkına zulümlerinden bahsedilmiştir. Tabiri caiz ise eman dilenmiştir. Ancak bu sırada Kuvva-yı Milliye ruhuna aykırı olarak bizi aciz düşüren cümleler sarf edilmiş, yalvarırcasına bir üslup kullanılmıştır.[102]

Yunanlılar Burdur'dan, Isparta'dan, Söke'den, Kuşadası'ndan Rumların savaşabilecek ve sağlıklı gençlerini Aydın'da toplayıp silahlandırdılar ve eğittiler.

Rumlar, ihtiyaçları için sokağa çıkan Müslüman kadınlara tacizlerde bulunup; *su doldurduğunuz kuyularınızı kanlarınızla dolduracağız, kanınızı şerbet, etinizi köfte yapacağız,* gibi sözleri söyleyerek psikolojik baskılarda bulunmuşlardır. Nitekim Rumlar ve Yunanlılar genç kızların ve hanımların ırzlarına geçmekten hiç çekinmemişlerdir. Yine Rumlar ve Yunanlılar Aydın ve çevresindeki köylüyü çocuğu ve kadını eğlence olsun diye öldürmekten geri durmamıştır. Bu tür gelişmeler, Germencik ve Aydın'da Müslüman halkın silaha sarılmasını ve bir Kuvva-yı Milliye oluşturmasını sağlamıştır.[103]

Yunanlılar Aydındaki Rumların ve Yahudilerin feslerini çıkarıp şapka giymelerini, dükkân ve mağazaların Türkçe levhalarını kaldırıp Rumca levhalar asmalarını söylemişlerdir. Bunun amacı; Müslümanlar kıyılırken ve onlara ait mağazalar talan edilirken Müslüman olmayanların

[100] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.243.
[101] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.36
[102] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.252-253.
[103] *Â.g.e.*, s.260-263.

ayırt edilebilmesidir. Kıyımın yoğunluğunu artırabilmek için Müslümanların Aydın'dan dışarı çıkmaları yasaklanmıştır.

Bunun yanında Müslümanların evlerini daha kolay yakabilmek için Yunan komutanlar İzmir'den Aydın'a bir vagon gaz yağı getirtmiştir. Çıkarılan bu yangınların durdurulamaması ve halkın susuz kalmasını sağlamak için şehre su sağlayan kanalları yıkmışlardır. Bunların üzerine 26.06.1919'da İslam halkından 24 saat içinde bıçaklarını ve silahlarını hemen teslim etmelerini eğer herhangi bir evde bunlardan birisi bulunursa ev sahibinin idam edileceğini açıkladılar. 28.06.1919'da İslam mahallelerini birkaç noktadan ateşe verdiler. Müslümanların evlerine zorla girip katliamda bulunmuşlardır.[104]

O gün bir fırsatını bulup şehirden çıkan birkaç Müslüman köprü başında bekleyen ulusal güçlerimize olayı haber vermiş, Aydın'daki Müslümanların Yunanlılar tarafından kıyıma uğradığı haberini alan askerlerden bir kısmı buna dayanamayıp Kuvva-yı Milliye'ye katılmıştır. Şehre girmeyi başaran Yörük Ali Efe ve beraberindeki ulusal kuvvetlere karşı Yunanlılar şehri savunmak zorunda kalmışlar. Bu sayede Müslüman halk kıyımdan kısmen de olsa kurtulmuştur. Müslümanların evleri yanarken Rumların da evleri ateş alınca Müslümanlar tarafından kollanmışlardır.[105]

Yunanlılar İzmir'den destek kuvvet aldıktan sonra yeniden Aydın'a hareket etmişlerdir. Bu sırada yakılmamış köyleri yakmışlardır. Halka ait hayvanlara el koymuşlar, götüremediklerini öldürmüşlerdir. Yunanlılar Aydın'daki direnişin suçluları diye Aydın Mutasarrıfı Abdurrahman'ı[106], Ceza Hakimi İsmail Hakkı'yı, Savcı Şevket Bey'i, Jandarma Bölük Komutanı'nı Yüzbaşı Bayındırlı Mehmet Efendi'yi tutuklamışlardır. Daha sonra şehrin ileri gelenlerinden İzzet Bey'i ve Ömer Efendi'yi de tutuklayarak İzmir'e götürmüşlerdir. Tutuklanan Müslüman halk önce nöbetçi Yunan askerleri ardından tutuklu yerli Rumlar tarafından dehşetli bir dayakla karşılanıyorlar, bayılasıya kadar dövüldükten sonra soyulup koğuşların bodrumlarına atılıyorlardı. Tutuklanan Saatçi Ahmet Efendi kemikleri kırılıncaya kadar dövüldüğünü ifade etmiştir. Bununla yetinmeyip biri sekiz diğeri on yaşlarındaki iki Türk çocuğunun ırzlarına geçmişlerdir. Bu durum Amerikan Konsolosluğuna şikâyet edilince İngiliz subaylar duruma müdahale etmiştir. Yunanlılar bu yaptıklarının, Müslümanların gayrimüslimlere uyguladıkları kötü muameleden kaynaklandığını savunurlarken, Amiral Bristol Raporu'na göre; Ateşkes'ten öncesinde ve sonrasında Hıristiyanların Aydın'daki durumları memnuniyet vericiydi. Zaten Amiral Bristol Raporunu hazırlayan komisyon bir an önce Yunan askerlerinin bölgeden çekilmesini, yerlerine çok daha az sayıda müttefik

[104] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.265.
[105] *A.g.e.*, s.271.
[106] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.23.

askerlerin getirilmesini, Yunanlı askerlerin bölgedeki Türk ve Müslümanlarla ilgisinin en aza indirilmesi için iç taraflara alınmasını ve iç güvenliğin sağlanabilmesi için jandarmanın yeniden kurulmasını istemiştir. Bunun üzerine Yunan Başbakanı Venizelos komisyon üyelerinin taraflı davrandıkları iddiasını dile getirmiştir.

1919'un Ağustos ayında İngiliz Mareşal ve İtilaf Devletleri Karadeniz Başkomutanı Milne, bölgedeki Müslümanlar ile Yunanlılar arasına sınır çizmesi için görevlendirilmiştir. Görünüşteki amaç bozulan asayişi yeniden sağlamaktır. Ancak aslında kıyı Ege'nin Yunanlılar tarafından işgalinin kolaylıkla yapılabilmesini sağlamaktır. Mareşal Milne'nin oluşturduğu bu sınıra *"Milne Hattı"* denir.

Bu hattın oluşturulmasının ardından Aydın cephesini yönetmekte olan Nazilli Heyeti Milliye'si bu raporu protesto etmiştir. Bu protestoda Yunanlıların işgal ettikleri yerlerden çıkartılmaları karşılığında kendilerinin köylerine ve işlerine döneceklerini belirtilmiş, aksi bir çözümün kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir. Tüm bu protestolara rağmen Paris Barış Konferansı'nda Milne Hattı uygulanacağı Osmanlı ve Yunan Hükümetlerine bildirilmiştir. İngilizler bu projenin süratle uygulanması için Savunma Bakanlığını baskı altına almışlardır.

Ulusal hareketin yöneticisi olan Nazilli'deki bu örgüt General Milne'ye çektiği telgrafta uygulanacak olan herhangi bir planın Wilson İlkeleri'ne uyması gerektiği, milletin milli ve manevi değerlerine aykırı olmaması gerektiği belirtmiştir. İngilizler bu kararnamenin bir an önce yürürlüğü konulmamasında, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'yı suçlu buluyorlar ve daha önce de belirtildiği gibi görevden alınmasını istiyorlardı. Tüm bu baskılara rağmen Milne Projesi uygulamaya konulmamıştır.

08.08.1919 günü I. Nazilli Kongresi[107] toplanmıştır. Bu kongreye, Karacasu'dan Mustafa Talat Efendi'nin başkanlığında Denizli'den, Nazilliden, Karacasu'dan, Güney'den, Babadağ'dan, Yenipazar'dan, Tavas'tan, Bozdoğan'dan temsilciler katılmıştır. Bu heyet milli çıkarlar yolunda çok önemli karalar almıştır. Ancak bu kararlar tüm yurdu ilgilendiren türde değillerdi. Bu yüzden Erzurum ve Sivas Kongreleri ile kıyaslanamazlar. 19 Eylül Salı günü de II. Nazilli Kongresi toplanmıştır. 28 Temmuz'da Erzurum, 31 Temmuz'da Balıkesir, 16 Ağustos'ta Alaşehir, 4 Eylül'de Sivas Kongreleri toplanmıştır. Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli Kongreleri ulusal harekâtı yönetecek birer Heyeti Merkeziye kurulmasına karar vererek dağılmıştır. Balıkesir Kongresi çeteciliği kabul etmemiştir.

Sivas Kongresi'nin ardından tüm yurda gönderilen bildirilerle, ulusal birliğe katılmaları istenmiştir. Sivas Kongresi'ndeki alınan kararların Nazilli'ye bildirilmesi Albay Ömer Lütfü Bey tarafından yapılmıştır.

[107] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.32.

Mustafa Kemal'in kendilerine katılmaları isteğinin cevabı Nazilli Heyeti Temsiliyesine bırakmışlardır. Çünkü bu türlü bir karar ancak Heyeti Temsiliye tarafından verilebilirdi.[108]

Milli Mücadele'de Aydın Cephesi'nin Değerlendirilmesi

Aydın Cephesine genel olarak baktığımızda bölgede yönetim ve örgütlenme açısından uyum ve düzen yoktu. Hatta bölgedeki güçler arasında çekişme ve düşmanlık derecesine varan rekabet vardı. Dışarıdan bu kargaşaları artırarak Kuvva-yı Milliye'yi dağıtma azminde olanlar yok değildi. İstanbul Hükümeti Genel Jandarma Komutanı Kemal Paşa'yı bölgeye görünüşte yardım amacıyla göndermiş ama asıl amaç ulusal kuvvetleri parçalamaktı. Bu durum, bölge ulusal güçleri tarafından fark edilmiş Demirci Mehmet Efe tarafından Ali Kemal Paşa tutuklanmışsa da Nazilli Milli Heyeti'nin isteğiyle serbest bırakılmıştır.[109]

Bölgede Demirci Mehmet Efe tüm güçlerin üzerindeydi ve onun oluru alınmadan Harekatı Milliye, Reddi İlhak Heyeti Merkeziyesi önemli kararlar alamıyordu. Ayrıca bölge yüksek rütbeli subaylardan da yoksundu. Ancak komutanlar, genç olsalar da vatanseverlerdi. Bu durum Mustafa Kemal Paşa tarafından Sivas Kongresi'nde fark edilmiş Ali Fuat Paşa vasıtasıyla bu sıkıntı giderilmeye çalışılmıştır. Bölgedeki ulusal güçler arasında koordinasyon yok denecek kadar azdı. Bu durum Nutuk adlı eserde belirtilmiş, oradaki koordinasyonu sağlamak için Aydın Kuvva-yı Milliye Komutanlığı'na Refet Paşa görevlendirilmiştir. Ancak Refet Paşa bölgeye gidip Demirci Mehmet Efe'den komutanlığı almamış onun yanında çalışmayı daha uygun görmüştür.[110] Bu sıkıntılar bölgeye gönderilen Refet Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya aynen aktarılmıştır. Bölgeden Sivas Kongresi'ne katılan delegenin olmadığı kimileri tarafından belirtilmektedir. Ancak buna rağmen bazı yerlerde geçen bilgilere göre Aydın Vilayeti'ni temsilen Denizli Livası'ndan Sivas'a delegelerin gittiği söylenmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği telgrafta Aydın Vilayeti delegelerinden bahsedilmektedir. Ancak bu durum kesin olarak Aydın'dan delegelerin katıldığına delil olamayabilir. Nazilli Kongresi'nden Sivas Kongresi'ne gitmesi için 3 kişilik bir kurul gönderildiği belirtilmiştir. Sonuçta Sivas Kongresinde alınan kararlar Aydın'a bir şekilde ulaştırılmıştır.

Yunanlılar bu gelişmelere rağmen Aydın cephesini kuvvetlendirmek için bölgeye cephane yığınağı yapmışlar. İtalyanlar buna karşı Söke ve Kuşadası'ndaki karakollarını kuvvetlendirmiştir. Bunun üzerine İzmir Güney

[108] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.312.
[109] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.304,305, Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.34.
[110] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.308, Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.43.

Cephesi Komutanı Albay Şefik Bey emrindeki birliklerimiz hareketlenmesiyle Aydın cephesi tekrar ısınmıştır.

Nihayet Yunanlılar 22 Haziran 1922 sabahı tekrar ağır silahlarla ve piyade ateşleriyle cephemize saldırdılar. Yunanlılar toplam 6 tümen kuvvet sürmüştür. Buradaki Yunanlılar bizden üstün olan güçleriyle hem Milne Hattı'nı gerçekleştirmek hem de Sevr Antlaşması'nı uygulamaya koymayı hedeflemiştir. Bir de bunlara askerlerimizin sık sık ailelerine ziyarete gitmeleri eklenince işin içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Bu etkenlerin neticesinde Yunanlıların başarısı kaçınılmazdı. Nazilli'yi yeniden işgal etmişler, Sarayköy yönünde ilerlemişlerdir.[111]

Aydın Cephesi'ndeki bu sıkıntılar merkezi bir koordinasyondan uzak kalmanın getirdiği sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Bir de bunlara Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, Kıllıoğlu Hüseyin Efe gibi Kuvva-yı Milliye'de isim yapmış Efelerin emrinde bulunan, ancak ona buna hava atmaktan ve savaştan olabildiğince uzak durmaktan yana olan kişilerin oluşturduğu sıkıntılar da eklenmekteydi. Bu onların milli mücadeledeki katkılarını görmezden gelmemize sebep olamaz.

Demirci'ye bağlı zeybekler inzibat görevi yapar, önemsiz şikâyetler dahi dayakla cezalandırıldığından halk uslu dururdu. Fuhuş ve namusa tecavüz zeybek reislerinin önerisi ile ölümle cezalandırılmıştır. Demirci Efe, kendi akrabasından birini zorla kız kaçırıp nikâhına almasından dolayı öldürmüş, dolayısıyla bu tür olayların önüne geçilmiştir.[112]

En son Yunan saldırısı sebebiyle cephe gerisinde de kargaşalar yaşanmıştır. Yollar göç kafileleri ve kaçak askerlerle dolmuştur.

Bu Yunan saldırısı hakkında Mustafa Kemal Paşa Nutku'nda karışıklığa sebep olarak Batı Cephesindeki genel merkez idaresinden yoksunluğunu ve kuvvetlerimizin düzensiz olmasını bildirmiştir. Bunun için bir an önce merkezi komutanlığa uyan düzenli cepheler kurulması gerektiğini belirtmiştir. Buna rağmen o sırada Efelerin her türlü mahsurlarına karşı bu birliklerden faydalanmayı düşündüğünü belirtmiştir.[113] Aydın Cephesi müdafaa gücünün belkemiğinin Efelerden oluştuğu da unutulmamalıdır.[114]

Sonuçta Batı Cephesi Komutanlığı'na Ali Fuat Paşa, Doğu Cephesi Komutanlığı'na Kazım Karabekir Paşa atanmıştır. Yine kendisi Yunan saldırısına karşı Ege sahillerinden başlayarak Kastamonu ve Ankara'yı dışarıda bırakan, Sivas'ı içine alan, Karadeniz ile Akdeniz arasındaki hatta Batı Cephesi Kumandanlığı adı altında yeni bir oluşum kurulacağını belirtmiştir. Ali Fuat Paşa böylece kısmen de olsa düzenli bir ordunun

[111] Âsaf Gökbel, *a.g.e.*, s.313,314.
[112] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.45.
[113] Şeref Üsküp, *a.g.e.*, s.144.
[114] Nemciye Çemrek, *a.g.e.*, s.58.

temelini oluşturacaklarını belirtmiştir. Bu kararların alınmasında Kuvva-yı Milliye birliklerinin Yunan saldırısı karşısında hemen dağılıvermesi önemli bir etken olmuştur. Batı Cephesi'nin kurulması ile Kuvva-yı Milliye yerini düzenli orduya bırakmış, çeteciliğe son verilmiştir. Çetecilerin çalışmadan halka ait olan mallara el koymaları, giyinip kuşanmaları, yiyip içmeleri engellenmiştir. Kuvva-yı Milliyecilerden silah altında olması gereken yaşta olanlar askere alınmış, yaşı büyük olanların ellerinden silahları alınarak köylerine gönderilmiştir.[115]

Yörük Ali'ye maiyetiyle birlikte görevlerinden affedildiği bildirilmiş o da kabul etmiştir. Demirci Efe ise Konya'da Delibaş İsyanı'nı bastırmasının ardından kendisine Albay Rafet Bey tarafından gönderilen şifreli telgrafla askerlikle ilgisi olmayan birliklere ihtiyaç kalmadığı bildirilmiştir. Kızanları ile beraber Isparta'nın İğdecik Köyü'ne çekilmiş, birlikleri dağıtılan Demirci Efe'nin rahat duracağına söz vermesiyle kendi köyünde oturmasına izin verilmiştir. [116] Heyet-i Milliye'nin görev ve yetkileri kaymakamlara verilmiş, zayıflayan hükümet otoritesi yeniden kurulmuştur.[117]

Ankara, 11 Haziran 1920 Aydın ve Havalisi Kuvayı Milliye Umum Kumandanı Demirci Mehmet Efe Kardeşime:

Kahraman efelerinizi size gönderiyorum. Aydın'ın bu doğru özlü ve fedakâr evlatları, Bolu ve Düzce havalisinde memleketimizi gavurların esaretine düşürmeye çalışan hainleri pek kahramanca ve fedakârca bastırdılar. Vatanımıza büyük hizmetler ifa ettiler. Allah iki cihanda aziz etsin. Kendilerine ve umum kumandanlar olan zatı alinize Büyük Millet Meclisi'nin kalbi ve samimi teşekküratını takdim eder, gözlerinizden öperim. Kardeşim efendim...

İmza: Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa KEMAL[118]

Sonuç

Mondros Mütarekesi sonrasında yurt çapında gerçekleşen işgaller Aydın ve havalisinde de telafisi zor zararlar vermişti. Mütareke ile birlikte terhis edilen Osmanlı Ordusu'nun görevini yöre halkı üstlenmek zorunda kalmıştı. Yörede eskiden beri faaliyet gösteren Efeler de bu mücadelenin önemli bir parçası olmuştu.

---

[115] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.327, 328.
[116] Âsaf Gökbel, *a.g.e.,* s.336-337, Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.58.
[117] Nemciye Çemrek, *a.g.e.,* s.59.
[118] Şeref Üsküp, *a.g.e.,* s.129.

Düşmanlara karşı Kuvva-yı Milliye teşkil edilerek mücadele edilmesi fikrini ilk ortaya atan Albay Şefik Bey[119], Efeleri de bu teşkilatın esas unsuru olarak düşünmüştü. Düzenli Ordu kuruluncaya kadar geçen sürede yöre halkını Yunan zulmünden kurtarmak noktasında başarılı eylemlerde bulunulması Şefik Bey'in düşüncesinin isabetli olduğunu göstermiştir.

Kuvva-yı Milliye'nin ve Efelerin gösterdiği yararlılıklarda, daha sonra önemli siyasi görevleri üstlenecek olan Galip Hoca (Celal Bayar) ve Adnan Bey (Adnan Menderes)'lerin büyük payları olmuştur. Bu süreçte Osmanlı vatandaşı olan Rumların Müslüman ahaliye karşı giriştikleri mezalim ibret vericidir. Dünyanın gözü önünde gerçekleşen bu olaylar karşısında bir şeyler yapma zorunluluğu hisseden İtilaf Devletleri "Milne Hattı" adı verilen bir sınır belirleyerek önlem almaya çalışmışlardı. Ancak elimizdeki bilgiler bu sınırın kağıt üzerinde kalmaktan başka bir işe yaramadığını göstermektedir.

İstanbul Hükümeti'nin de yöre halkının feryatları karşısında meselenin siyasi teşebbüslerle yolundaki yaklaşımını da belirtmek gerektir. Bahsedilen siyaset hiçbir biçimde işe yaramadığı gibi Yunanlıların cüretini de artırmıştır.

Yunan İşgali, düzenli Türk Ordusu'nun verdiği mücadele sonucunda sona ermiştir.

Nihaî zafer elde edilinceye kadar Efelerin gösterdiği fedakârlıklar Türk İstiklal Harbi açısından kayda değerdir.

Kaynakça

Atatürk, Mustafa Kemal (2009), *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.

Başaran, Mehmet (2007), *Milli Mücadele'de Menderes'in Öteki Yakası Koçarlı Cephesi ve Önderleri*, Aydın Belediye Başkanlığı Yay., Aydın.

Başaran, Mehmet, Güneş, Günver (2009), *Milli Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Aydın Belediye Başkanlığı Yay., Aydın.

Bayar, Mahmut Celal (1997), *Ben de Yazdım*, c.I-VII, Sabah Yay., İstanbul.

Çemrek, Nemciye (1978), *Milli Mücadele'de Aydın*, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul.

Gökbel, Âsaf (2005), *Milli Mücadele'de Aydın*, Kolalı Matbaası, Aydın.

[119] Mehmet Başaran, Günver Güneş, *a.g.e.*, s.95.

Özgen, İhsan Fuat (2004), *Milli Mücadele'de Galip Hoca Celal Bayar*, İnsanlık Vakfı Yayınları, İstanbul.

Üsküp, Şeref (1992), *Milli Mücadele'de Efeler*, Hür Efe Gazete ve Matbaası, Aydın.